

3. Постанова Ковпаківського районного суд м. Суми від 9 січня 2025, № рішення 124300154, Єдиний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124300154> (дата звернення 11.02.25).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-487-3-38>

АЛГОРИТМ ДІЙ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЩОДО ВИЯВЛЕННЯ ТА ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Притуляк Тетяна Семенівна

заслужений працівник освіти України, викладач вищої кваліфікаційної категорії, викладач-методист дисциплін природничого циклу, Комунальний заклад «Балтський педагогічний фаховий коледж» м. Балта, Україна

Пристауп Поліна Андріївна

студентка I курсу першого (бакалаврського рівня) вищої освіти, Комунальний заклад «Балтський педагогічний фаховий коледж» м. Балта, Україна

Запобігання та протидія домашньому насильству визначено одним із ключових напрямів виховної роботи у закладах освіти у 2024/2025 навчальному році. І це негативне явище дійсно потребує підвищеної уваги освітян, адже через наслідки російсько-української війни проблема непорозумінь та негараздів в українських сім'ях значно загострилась.

Ефективність роботи з запобігання та протидії домашнього насильства багато у чому залежить від педагогічних працівників закладу освіти. Адже саме завдяки спостережливості вчителів за поведінкою та настроєм дітей й уважному ставленню до їхніх батьків можна вчасно помітити симптоми неблагополуччя в сім'ях та уникнути негативних наслідків. Тож на які ознаки та фактори слід звертати увагу?

Психологічне насильство. Ця форма домашнього насильства включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування та інші діяння, які викликали у постраждалої особи, побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, нездатність захистити себе. Тому вчителю початкових класів необхідно звертати увагу на учнів, які різко змінюють свою поведінку на контрастну та мають такі ознаки: замкнутість, тривожність, страх

або навпаки демонстрація повної відсутності страху, ризикована та зухвала поведінка; схильність до «мандрів», бродяжництва; депресивні розлади; швидка стомлюваність, знижена спроможність до концентрації уваги; вживання алкоголю, наркотичних речовин; уникання однолітків, бажання спілкуватися та гратися зі значно молодшими дітьми; інші прояви поведінки чи емоційних реакцій, що не відповідають віковим нормам розвитку дитини.

Фізичне насильство. Ця форма домашнього насильства включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, вчинення інших правопорушень насильницького характеру. Ознаками фізичного насильства над дитиною можуть бути: синці на щоках, очах, губах, вухах, передпліччях, стегнах, кінчиках пальців тощо; намагання дитини приховати травми та обставини їх отримання (відмова зняти одяг для медичного обстеження або переодягатися в присутності інших дітей; носити одяг, що не відповідає сезону); опіки та інші незвичні для віку дитини фізичні (видимі та невидимі) травми.

Економічне насильство. Ця форма домашнього насильства включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру. Вчителю початкових класів слід звертати увагу на учнів, які мають такі ознаки: постійне голодування через нестачу їжі; вага дитини в значній мірі не відповідає її віковій нормі (за визначенням медичного працівника); пропуски занять, часті запізнення до школи; брудний одяг, одягання не за погодою; втомлений і хворобливий вигляд; наявність постійних інфекцій, спричинених браком гігієни; відставання дитини в розвитку фізичному, емоційному, розвитку дрібної моторики, пізнавальних здібностей, соціальних навичок та навичок міжособистісного спілкування внаслідок педагогічної занедбаності тощо.

Сексуальне насильство. Ця форма домашнього насильства включає будь-які діяння сексуального характеру, вчинені стосовно дитини незалежно від її згоди або в її присутності, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи. Ознаками сексуального насильства над дитиною можуть бути: нерозбірлива або неприйнятна віку дитини сексуальна поведінка; синці на внутрішній стороні стегон, на грудях і сідницях, сліди від укусів;

створення та реалізація дитиною сексуальних сценаріїв в іграх за допомогою іграшок та ляльок; страх або агресивна реакція щодо конкретних людей або людей певної статі, віку тощо.

Аби запобігти домашньому насильству вчителю початкових класів слід звертати увагу та аналізувати поведінку батьків. Зокрема, про ймовірність виникнення ризиків для життя, здоров'я та розвитку дитини можна віднести ситуації, коли її законні представники: не цікавляться освітньою діяльністю учня (не відвідують батьківських зборів, не контактують з вчителями); під час відвідування закладу освіти перебувають у стані алкогольного сп'яніння або під дією наркотичних речовин; наявні факти надмірного вживання алкоголю, наркотичних речовин, схильності до азартних ігор та відвідування ігрових клубів; систематично проявляють агресивну поведінку до працівників закладу освіти, батьків інших дітей; ігнорують рекомендації працівників закладу освіти щодо виховання дитини, що призводить або може призвести до затримки її розвитку, погіршення емоційного стану, здоров'я, соціальної ізоляції та інших несприятливих наслідків; не дотримуються санітарно-гігієнічних норм та правил безпечної поведінки; допускають перебування у помешканні, де проживає дитина, сторонніх осіб, схильних до вживання алкоголю, наркотичних речовин; не забезпечують необхідного медичного догляду за дитиною.

Система шкільних заходів у сфері запобігання та протидії насильству має включати:

1. Призначення уповноваженого працівника закладу освіти для здійснення невідкладних заходів реагування у випадках виявлення фактів насильства та/або отримання заяв/повідомлень від постраждалої особи/інших осіб.
2. Проведення інформаційно-просвітницьких заходів з учасниками освітнього процесу з питань запобігання та протидії домашньому насильству, у тому числі стосовно дітей та за участю дітей. Особливу увагу слід приділяти формуванню небайдужого ставлення учнів до постраждалих дітей, усвідомлення необхідності невідкладного інформування вчителів про випадки домашнього насильства, що стали їм відомі, повідомлення про такі випадки до відповідних кол-центрів.
3. Здійснення соціально-психологічного супроводу постраждалих шкільним практичним психологом.
4. Розміщення на інформаційному стенді та на офіційному веб-сайті закладу освіти контактної інформації уповноваженої особи закладу та практичного психолога, організацій та установ, служб підтримки постраждалих осіб, до яких слід звернутися у випадку домашнього насильства, зокрема: Національна поліція за номером 102; національна «гаряча лінія» з питань запобігання домашнього насильства, торгівлею людьми

та гендерної дискримінації 0-800-500-335 або 116-123 (короткий номер з мобільного).

У разі виявлення ознак чи факторів, що вказують на домашнє насильство, складні життєві обставини, жорстоке поводження з дитиною або ризики щодо їх виникнення, кожний працівник школи має передати інформацію про такого учня уповноваженій особі закладу освіти (у разі її відсутності – безпосередньо директору школи чи його заступнику).

Домашнє насильство – це вкрай небезпечне явище, яке має тривалі негативні наслідки. Травмування дитячої психіки може призвести до того, що у дорослому житті дитина може стати агресором вже у своїй родині та вважати цю модель поведінки нормою. Тож на вчителів початкових класів покладається виконання особливої місії – налагодження комфортної взаємодії з учасниками освітнього процесу та перетворення закладу освіти на острівцє стабільності та емоційної безпеки.

Література:

1. Андрєєнкова В. Л. та інш. Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти. К. : ФОП Нічога С.О., 2020.
2. Біленко Павло. Уповноважені органи Національної поліції України як суб'єкти запобігання та протидії домашньому насильству. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 10. С. 157–161.
3. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017р. № 2229-VIII (зі змінами) К. : Генеза, 2024.
4. Легенька М. М. Зарубіжний досвід протидії насильству в сім'ї та можливості його використання в Україні. *Право і безпека*. 2017. № 4 (67). С. 111–116.
5. Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству. Методичні рекомендації Міністерства освіти і науки України № 1/11-5480 від 18.05.2018.
6. Міжнародний досвід попередження та протидії домашньому насильству : монографія / А. О. Галай, В. О. Галай, Л. О. Головки, В. В. Муранова та ін. / за заг. ред. А. О. Галай. К. : КНТ, 2014. 160 с.